

2082

Лоскут с
шурш

84
L-49

супер
1905

84-3

L-49

ԵՎԻԹԻՆ «ԱՐԵՎԼՈՅՈՒ»-Ի № 1.

Մ Ա Ր Դ

Թարգ.

Մ. Վ.

2003

Բ Ա Վ ՈՒ.
Տղարան Ն. Երևանցիների
1905

2011

1876m

84-3
L-49

№ 1. ՀՐԵՏԵՐԵԿՈՒԹՅՈՒՆ „ՇՐԵՇԼՈՅՍ“-Ի № 1.

Արթուրի Արթուր
արթուրի Արթուր

84-3
L-51

ՄԱՐԴ.

Այ

1002
5238

Թարգ.

Մ. Վ.

ՌԱԳՈՒ.
Տպարան Ն. Երեվանցեանի
1905

Տ Ե Ր Դ

Дозволено цензурою 13 Апрелья 1905 г. Тифлисе

Մ Ե Ր Դ

(Մօրիս Լըմիրսիէ):

Պատարագից յետոյ չ. Լըզրանը մտաւ աւան-
դատուն. նոյեմբերի սուայլ երկերի ազօտ լոյսը
թափանցում էր միակ երկաթապատ փոքրիկ լու-
սամուտով:

Լոյսի մթնշաղի մէջ խեղճուկ հագնուած,
գլխին լաշակ ձգած և ծնտի տակ ծայրերը կա-
պած մի կնոջ կերպարանք երևեցաւ: Արտասուքով
ոլողած աչքերով և հեկեկալով, նա քահանայի
առաջ ծունկի եկաւ.

— . . . չրացանի են բռնում նորան . . .

— Ո՞ւմ . . . Ո՞վ:

— Պրուսացիները . . . մարդուս . . . — դառն
հեկեկանքը կտրեց թշուառ կնոջ ձայնը:

Յուզուած և այլայլուած քահանան շտապով

Ս Ե Ր Դ
Վնասքանակով և մագարի
8 0 0 1

սեղանի վրայ դրեց սկիհը հազորդութեան հետ և կնոջը վեր բարձրացրեց:

— Ի՞նչպէս, ձեր ամուսնուն:

— Այո . . . երեկ մեր ազագ հրացանաձիգների կողմից սպանուած երեք պրուսացի ուլանների փոխարէն: Այսօր պրուսացիները վիճակ են ձգել և վիճակն ընկել է երեքին քահանայ — Վենսանի, Լարդերի և ամուսնուս . . . ազատեցէք, փրկեցէք, պարոն Կիւրէ:

— Ոչինչ անել չեմ կարող ես, — ասաց թախծալից ձայնով քահանան և ձեռքը յուսահատ կերպով թափ տուեց:

Արցունքը ոլողում էր նրա այտերը: Գլուխը կախ կցեց և մոլորանքի մէջ ընկաւ: Քահանայի սիրտը կտոր-կտոր էր լինում տեսնելով այն դառն ազէտը, որ իւր ծխականների գլխով պիտի անցնէր:

Նա՛ անզօր էր իւր հօտին օգնելու, նա՛ որ այդ հօտի համար երբէք չէր խնայել իւր անձը, նոյն իսկ կեանքն զոհաբերութեան շափով: Բայց ինչպէ՛ս և ինչով հանգստացնէր այդ դժբախտ արտասուող կնոջը, որը եկել՝ իւր փեշն էր բռնել:

„Պէտք է սորա ամուսնուն փրկել, ինչպէս էլ որ լինի“, մտածեց նա:

— Արիացէք, յոյսներդ Աստուծոյ վրա դրէք:

Չտապով հանեց եկեղեցական զգեստները և քայլերն ուղղեց դեպի պետի տունը, որտեղ տեղաւորուել էր այժմ ուլանների գումարտակի հրամա-

նատարը, որոնք իբրև առաջապահ այդտեղ էին ուղարկուած: Քահանայի սպրտնած դէմքն աւելի ու աւելի էր գունատուում, քանի մօտենում էր այդ տանը:

Ահեղ տեսակցութեան միտքը նորան սարսուռ էր ազդում, բայց քահանայի հոգեկան դրութիւնը շուտով հաղթանակեց իրեն ընկճող սարսափը: Նորան տարան պետական վարչական խորհրդի դահլիճը: Հրամանատարը նստած էր սեղանի մօտ և թղթեր էր ստորագրում: Նայեց քահանային և, որպէս զի որևէ լնդիք անելու հարց չձագի, կոպտութեամբ հարցրեց ֆրանսերէն.

— Ի՞նչ էք կամենում.

— Եկել եմ խնդրելու այս գիւղի բնակիչներին ներելու համար . . . նոքա բոլորովին անմեղ են, ասաց քահանան:

— Պատերազմը իւր իրաւունքներն է արտայայտում, — հակաճառեց հրամանատարը: — Ձեր ազատ հրացանակիրները համարեա ամեն օր սպանում են մերոնց: Բաւական է. ժամանակն է այդ բաներին վերջ տալու: Չատ ցաւալի է, որ ձեր գիւղը ազատամարան է եղել Աստուծոյ համար:

Ինչպիսի պատճառաբանութիւններ էլ որ չէր բերում քահանան, բայց բոլորն էլ ջախջախում էին գերմանացու քարասիրտ տրամաբանութեան առաջ: Վերջապէս, յաղթահարուած իւր անելանելի դրութիւնից, նա վերջին ճիգն արեց, որպէս զի գոնէ մէկին ազատէ դատաւարտուածներից:

— Գլխացէք գանձ Լըրուային. երեք դաւակ-
ունի կլինն էլ անտանելի գրուածան մէջ է:

Նրամանատարը գլուխը շարժեց և, թուղթը
ցոյց տալով, ասաց:

— Նրամանն արդէն ստորագրուած է. չեմ կա-
րող խախտել և պարտաւորութեանս դաւաճանել:
Դուք, իբրև քահանայ, հասկանում էք այդ: Մեր
ուլաններէից երեքն սպանուած են, ձերոնք նոցա
փոխարէնը պարտաւոր են հատուցանել:

Քահանային մնում էր միայն դուրս գնալ,
բայց նա տեղից չէր շարժուում: Լուսթիւնը շարու-
նակում էր: Մի քանի թղթեր էլ նայելով, հրա-
մանատարը գլուխը բարձրացրեց և ձեռքով անհամ-
բերութեամբ սրտայայտող շարժում արեց . . .
քահանան յանկարծ մօտեցաւ նորան և քաշուելով,
համարեա ամաշելով, արտասանեց:

— Ես ոչ կլին և ոչ էլ գաւակներ ունեմ, ինձ
վերցրէք նորա փոխարէն:

Ջինուորականը կարեկցութեամբ նայեց քահա-
յին, որ սրտայայտ պատասխանի էր սպասում:

Մի առժամանակ լռելուց յետոյ հրամանա-
տարը վերջապէս խօսեց:

— Այն ինչի մասին խնդրում էք, շատ ծանր
խնդիր է: Դուք զեռ ևս երիտասարդ էք . . . լւս
մտածեցէք:

— Խնդրում եմ ձեզ:

Պատասխանի փոխարէն հրամանատարն սկսեց

արագ-արագ միմիայն գրել: Եպա տեղիցն ելաւ և
թուղթը քահանային մեկնեց:

— Ահա Լըրուային ազատելու հրամանը, իսկ
նորա տեղ . . . — նա խօսքը կխսաւ թուղթը:

Խուլ և տխուր ձայնով աւելացրեց.

— Կարո՞ղ էք արդեօք, պ. Կիւրէ, ամենամեծ
յարգանքի արժանանալ ձեր կողմից: Թոյլ տուէք
սեզմել ձեր ձեռքը:

Քահանան մեկնեց նորան իւր ազնիւ, անա-
բատ ձեռքը և սխմեց հրամանատարինը:

Բալորովին երջանիկ իւր անձնապահովութեամբ,
կարծես թեք առած, չ. Լըզրանը թռչում էր դէ-
պի ուսումնարանի շէնքը, որտեղ բանտարկուած
էին դատապարտուածները:

Շուտով հասաւ դպրոցական շէնքին, որի
դռան առաջ թուրը շխշխկացնելով անց ու դարձ
էր անում ուլանների սպան:

Քահանայի գլուխ տալը պատասխանի շարժա-
նացնելով իսկ, սպան մեծ դժկամակութեամբ ըն-
դունեց նորանից բերած թուղթը: Բայց, աչքի
անցնելով, սպայի դաժան արտայայտութիւնը չբա-
ցաւ. նա ուղղուեցաւ, ձեռքը գլխարկին տանելով
պատիւ տուեց և յարգանքով ասաց.

— Հաճեցէք ներս մտնել, Պ. Կիւրէ:

Չ. Լըզրանը խնդրեց սպային Լըրուային
դուրս կանչել:

Չոգեպէս ընկճուած արտասուածոր աչքերով,

Լըրուան վազեց դէպի բահանան և բռնեց նորա ձեռքը.

— Կինս . . . իմ խեղճ մանրիկ գաւախներս . . .
— յուսահատ ձայնով արտասանեց նա.

— Արիացէք, յոյսներդ Ստտուծոյ վրայ գրէք:
Խիստ զգուշութեամբ քահանան յայտնեց նորան իւր ազատութեան մասին, որ ստացել էր իւր ընտանեկան վիճակի շնորհիւ:

Լըրուան համարեա թէ խելքահան եղաւ ուրախութիւնից և հենց այն է, ուզում էր տուն վազել, բայց քահանան հանգստացրեց նորան:

Կողմնակի փողոցներով միասինճանապարհ ընկան և Լըրուայի տնից բիշ հեռու քահանան կանգնեցրեց նորան.

— Սպասեցէք այստեղ, ես գնամ կնոջդ նախապատրաստեմ:

Խրճիթն ընկած էր պարտեզի խորքում. Լըրուայի կինը շրջապատուած, ձայները փորներն ընկած, յուսակտուր մանրիկներով, արտասուք թափելով, բան էր անում:

Երբ նայեց քահանայի փայլող դէմքին, յոյսը յանկարծ արթնացաւ նորա մէջ.

— Ապտեցին նորան, — բացականչեց նա:
Քահանան լուռ, ժպտաց:

— Տեսնել եմ կամենում նորան:

— Այստեղ է արդէն, ասաց քահանան:

Մարդ և կին գրկախառնուեցան, ուրախութիւնից արտասուելով:

— Ճնորհակալութիւն անգամ չկարողացանք անել ձեզ, ասաց վերջապէս Լըրուան:

— Ձեր երջանգութիւնը իմ ամենամեծ վարձագրութիւնս է, ասաց յուզուած շեշտով քահանան: Ադնիւ հողիներ էք, յարգեցէք միշտ միմեանց:

Ամուսինների ձեռքը սղմեց, համբուրեց փեքրիկներին և շտապ քայլերով դիմեց դէպի դպրոցական շէնքը: Այնտեղ Լաուտերի և Վէնսանի հետ տեսնուելուց յետոյ, բացակայելու իրաւունք խնդրելով, չ. Լըզրանը տուն գնաց, որպէս զի վերջին կարգադրութիւնը անէ: Փամկոշին հրամայեց ժամը երեքին բոլոր գիւղայիներին եկեղեցի հաւաքել:

Նախաճաշից յետոյ, գրպանները հացի ու շաքարի կտորներով լցնելով, չ. Լըզրանը, սովորականի համաձայն, դիմեց տան մօտ գտնուող առանձին փոքրիկ բակը, որտեղ տեղաւորոււմ էին նորա իշուկը և միւս ընտանի կենդանիները:

Տերոջը տեսնելով, տւանակը թողեց ապառուտելն ու մօտեցաւ նորան: Քահանան մի ձեռքով գրկեց կենդանու վիզը, իսկ միւսով սկսեց շոյել նորա տաքուց թաւշապատ դունչը, ասելով, — «Իմ սիրունիկ, իմ բարի իշուկ»:

Նորա ընթանքը վարակեց էր բոլոր ընտանի կենդանիներին, իւր միայնութեան ընկերակիցներին և բոլորովին ձեռնասուն ու հեզահամբոյր էր դարձրել:

Աւանակը տերոջ գրպանում ինչ որ բաղցը բանի հոտ առնելով, սկսեց զուլ:

— Այլ դու, շարածճի բէլիկ, այս ես ուզում հմ,
— ասաց քահանան կապայի, վրայանից մի կտոր հաց
հանելով:

Նորա ստերի շուրջը հաւերը կզկզոցը գրել
էին և թիւերն էին թափահարում, աշխատելով
տերոջ ուշադրութիւնը դարձնել իրանց վրայ: Նա
կռացաւ և ափերի մէջ հացի փշրանքները մեկնեց
նոցա. որոնք և ապահարար վրայ վաղեցին:

Ճաղարներն էլ շէին մուսցուել: Հացի թի-
փով կշտացնելով դոցա քահանան քերշութեամբ
փայփայում էր նոցա փափլիկ, կտր մէջքերը:

Իշուկն անդադար հետևում էր նորան. քահա-
նան մի կտոր շաքար գեմ արեց նորան, որ սկսեց
ծամել և բուսկանութեամբ ականջները վեր և վար
անել: Իւր հեզ, բարի աչքերով դիտում էր տերոջը:
Սարսուռը ստտեց չ. Լըզրանին, դուխը խոնար-
հեց^տ և ձեռները մեջքին դնելով գնաց իւր այգին:

Այնտեղ, մարգերի և ծաղիկների թմբերի մէջ
փայլում էին մարուր, աւազով ծածկած կածանները:
Բարձր ծղոտով փաթաթուած տանձնին իւր ուզիդ,
մերկացած ճիւղերն էր տարածում զուգահեռաբար
քարեապատ պարսպին:

Քահանան կախ ընկած ճիւղը կապեց ուռնեւ
ճիւղտով և մտազբազ շարունակում էր շրջապատի
արևկողմ մասով առաջ գնալ: Հասնելով փոքրիկ
գոնակին, որ դաշան էր տանում, կանգ առաւ և
բաց արեց:

Նորա աչքերի առաջ տարածուած վաւում էր
խաղաղ, արևի շողերի մէջ շագխաւած դով կրակը:
Աջ կողմը այս ու այն տեղ դրուած էին բազմաթիւ
խոտի գեղեր, որոնք հեռուից յարկածածկ կտուր-
ներով խրճիթներից կազմուած կիւզի էին նմանում:
Չախ կողմը հաթարկենու ծմակը խառնում էր
եզնինների անտառի հետ և ծածկում հարկոյնը:

Երկար նայում էր քահանան այդ պարզ շինա-
կան տեսարանին, կարծես կշառնալ չկարողանալով
դիտելուց, ապա տանակը ծածկեց:

Աչքերը բարձրացրեց և պարսպի վրայից նա-
յեց եկեղեցու ժամացոյցին: Փոքրիկ ուլակը I և II
մէջ շարժում, իսկ մեծը ժամանկէի կիսին էր հա-
սել արգէն:

«Երեք ժամից յետոյ պիտի մեռնեմ» մտածեց
յանկարծ չ. Լըզրանը:

Բնագգարար ձեռքը կրծքին տարաւ, կարծես
պաշտպանել էր ուզում գնդակից. նոյն իսկ տարօ-
րինակ թուաց, որ արեան հետք չկար ձեռքերի
վրայ:

Երեք ժամից յետոյ ինքը գիականացած կլինի,
որին կամփոփեն և կպահեն դազազի մեջ առ յա-
ւիտեան:

Կարծես, բանդակուղանքի մէջ, արգէն լսում
էր դազազի խուփի վրայ թափուող հողի առաջին
խուլ զարկերը:

Կարելի բան էր: Մեռնել քառասունի մօտ,
կեանքի, առողջութեան կատարեալ կենսունակու-

Թեամբ: Որքան մանր ուրախութիւններ կային նորա երջանիկ ապրուստի մէջ, որ չէր վրդովուած ոչ խռովայոյց ցանկութիւններով և ոչ փառասիրական ձգտումներով, — քահանայական, եկեղեցական պաշտօնական պարտաւոր էր, թշուառներին մխիթարութեամբ, եղբայրական սեղան, ընդանի կենդանիների հոգս ու խնամք, պարտեղի հոգատարութիւն . . .

Օ՛, ինչո՞ւ ընդունեց այդ անմեղ անձնագոհութիւնը: Բոլորովին կորցնելով ինքն իրեն իւր վրայ ծանրացող թախիծից, քահանան շտապով մօտեցաւ դռնակին և բաց արեց:

Նորա հայեացքը յամառութեամբ հետևում էր հենց պարսպապատի մօտից ոկուտղ և արտերի միջով ոլոր մոլոր անցնող և մեծ ճանապարհն ելնող կածանին:

Նորա միտքը աւելի ևս հեռու սլացաւ մեծ ճանապարհի ուղղութեամբ, անցաւ անտառի մջիով, իսկ այնտեղ՝ մի քանի կիլոմետր տարածութեան վրայ — երկաթուղու կայարանն էր . . .

Քահանան հետ նայեց. դաշտը բոլորովին ամայի էր մինչև հորիզոնն իսկ. մարդու հոտ անգամ չկար: Ոչ որ շի տեսնի նորա փախուստը. նա կայարան կհասնի, երկաթուղի կընտտի և կսլանայ հեռու, հեռու . . . ազատ կլինի և կապրէ . . . կապրէ . . .

Խեղազարի նման, կարծես ցնորքների աշխարհում լինէր, առաջ սլացաւ, բայց յանկարծ ուշքի

եկաւ . . . իսկ Լըրուան . . . հապա իւր խօսքը . . . չ. Լըրուանը ամուր խփեց դանակը. հեծկտալով ծունգ եկաւ և իւր հոգու ու մտքի բոլոր ոյժով օգնութեան կանչեց Փրկչին, որը նոյնպէս Գեթսեմանի պարտեղում փորձել ու կրել էր մօտալուտ մահուան բոլոր սարսափն ու արհաւիրքը:

Քահանան ազօթում ու խնդրում էր Տէրոջը, որ մինչև վերջին րոպէն իւր հետ լինի և հոգու արութիւն պարզեցէ:

Ամրապնդուած ազօթքով, նա զգաց, որ միայնութիւնն ու զառանցանքը վատ մտքեր են ներշնչում իրեն, ուստի և տուն շտապեց: Իւր հաշիւները կարգի բերեց, նորից համրեց և կարգաւորեց յցէթղթերը, տօկոսաբեր և հասթեր թղթերը կտակ արեց յօգուտ իւր ծխի չքաւոր անգամների: Մանր-մունր իրեղենները խնդրեց բաժանել ի յիշատակ:

Իւր աւանակը կտակեց հարուստ մարդու, խնդրելով շծախել երբէք, որպեսզի իւր սիրելի իշուկը կեանքի վերջին օրերին թշուառ ծերութեան ճանապարհի միջին շփերջացնէ՝ ընկճուած բեռան ծանրութեան տակ: Երկար ու ջերմաջերմ ազօթում է, իւր մեղքերի տակ թողութեան համար, յուսալով Աստուծոյ վթասարութեան վրայ:

Չ. Լըրուանը հագաւ իւր նոր վերարկուն, նոր կօշիկները և վերցրեց ձեռնոցները: Երբ ժամը երեքը

զարկեց՝ սանդուղքներից ցած եկաւ: Գուռը բանա-
լով, տեսաւ խիտ-խիտ ամպերով պատած մռայլ
երկիրնրը սովորականի համաձայն, յետ դառցաւ
անձրևանոցն առնելու:

Եկեղեցին լիքն էր ժողովրդով. ասեղ ձգելու
տեղ չկար. կարծես ձրագալոյժի երեկոյ լիներ:

Վիշաք նոյն իսկ թերահաւատներին, բերել
համախմբել էր այն մարդու շուրջը, որ մերին բա-
րոյական հեղինակութեան ներկայացուցիչն էր:

Փիլոնը ծածկելով, չ. Լըզրանն անցաւ ժողո-
վրդի միջով և բեմ բարձրացաւ:

Խաչակիրեց երեսը, մի բոսպէի շափ կենդրո-
նացաւ և առաց:

— Սիրելի եղբայրներ, շատ ուրախ եմ, որ
այսպիսի բազմութեամբ ժողովուած եմ տեսնում
ձեզ: Ազոթենք ամէն դատապարտուածների համար:
Լըրուան ներողութիւնի արժանացաւ, բայց ոչ մի
միջնորտութիւն չօգնեց Լաուտերնի և Վէնսանի հա-
մար: Ես երկուսին էլ տեսայ, և երկուսին էլ հաղոր-
դեցի: Նորա արդեն պատրաստ են մահ ընդունելու
ինչպէս կատարեալ քրիստոնէականներ և Փրանսիեացիք:

Առանց ռեթոնիկանքի: պարզ լեզուով խօսեց
դէպի հայրենիքն ունենալիք պարտաւորութեամբ,
զոհաբերութեան և սիրոյ մասին: Նորա պարզ
խօսքերը յուզեցին այդ պարզամիտ ամբօխը, որի
զազափարները սովորական նիւթական շահերից
դէնը չէր անցնում: Յանկարծ մի կնոջ յուսահատ

ազադակ լսուեցաւ, զա Վինսանի մայրն էր, որին
համարեա, մեռած դուրս տարան եկեղեցուց:

Ամբոխի մեջ դժգոհութեամբ խուլ աղմուկ
բարձրցաւ: Ժողովրդին հանգստացնելու համար,
բահանան առաց:

— Ազոթենք դատապարտուածների մեղքերի
թողութեան համար:

Բարձրաձայն կարգում էր ազոթքները, իսկ
ժողովուրդը կրկնում էր:

Ապա ամենքը միաբան, խմբովին երգեցին
„De profundis“: Քահանան օրհնեց ամենքին և
յորդորեց տուն գնալ և մինչև առաւօտ տնից չել-
նեն և հնազանդութեամբ տանեն անակնկալ դրժ-
բախտութիւնը . . .

Յետոյ տեսան, որ նա քայլերն ուղղեց դէպի
դպրոցական շէնքը ձեռնոցները ու հովանոցը բըռ-
նած . . .

Հետեւեալ առաւօտեան գիւղացիք իմացան, որ
գերմանացիներն իրենց բահանային հրացանի են
բռնել . . .

2082

ԳԻՆՆ Է 5 ԿՈՊ.

2013

Գրվել է Բաку, Меркурьевская улица. Мебельный
магазинъ М. Х. Лазарева. Пер. Аршалуйсь.

